

**DRAMA EN THEATER
EEN BIBLIOGRAFIE VOOR NOORD- EN ZUID-NEDERLAND**

Annick POPPE

Afllevering 9

I. WETENSCHAPPELIJKE TEKSTEN

a. boeken

LANGVIK-JOHANNESSEN (Kare), *Het treurspel spant de kroon. De tragiek bij Vondel*, Opstellen, Wommelgem, Den gulden Engel, 1987, 292 p.

De Noorse neerlandicus prof. Langvik-Johannessen geeft in vlot leesbare essays verhelderende interpretaties van o.a. *Gysbreght van Aemstel*, *Faëton*, *Gebroeders* en enkele minder bekende tragedies van Vondel, die, driehonderd jaar na zijn overlijden, dringend aan herwaardering toe is.

PENNING (Erwin D.A.), *De touwtjes los, de wereld in*. Twintig jaar Teater Taptoe, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1988, 80 p. (Kultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen, Bijdragen, Nieuwe Reeks - Nr. 27): zie bespreking.

TWIJNSTRA (Rolf), VAN DEN HURK (Peter), VERSPAGET (Bas), *Dramatiseren. Een dialectische benadering*, Amsterdam, International Theatre Bookshop, 1988, 176 p. (ISBN 90-6403-185-1)

Dramatiseren is een handleiding voor wie theater wil brengen, dat niet uitgaat van een bestaande tekst. Achtereenvolgens worden inlichtingen verstrekt bij het afbakenen van het uitgangspunt, de begeleiding van de acteurs, het ontleden van de componenten, de regie en de uiteindelijke dramatische vormgeving. De auteurs maken een onderscheid tussen een psychologiserende en een politiserende benadering van het basisgegeven. Het boek richt zich in de eerste plaats tot wie aan vormingswerk doet. Toch bevat het heel wat interessante suggesties die ook in een andere context kunnen worden aangewend.

b. bijdragen in tijdschriften, jaarboeken en verzamelwerken

CHAMPION (Larry S.), "'Answere to this Perillous Time': Ideological Ambivalence in *The Raigne of King Edward III* and the English Chronicle Plays", *English Studies*, 69(1988), nr. 2, pp. 117-129.

Het in 1596 anoniem verschenen koningsdrama *The Raigne of Edward III* komt tegemoet aan de eisen van zijn tijd. Aan de ene kant worden de prerogatieven van koning en adel bevestigd, aan de andere kant is er ruimte voor volks ongenoegen over de dubbelzinnigheden van het politieke spel en de menselijke zwakheden van de leiders.

COIGNEAU (Dirk), "Matthijs de Castelein (1485?-1550)", *Jaarboek 1985-1986*, XXXV-XXXVI, (Tweede reeks nr. 27-28), *Koninklijke Soevereine Hoofdkamer van Retorica "De Fontaine" te Gent*, Gent, 1987, pp. 7-13.

Matthijs de Castelein, priester en notaris, was bedreven in alle literaire genres van zijn tijd. Behalve de *Const van Rhetoriken*, talrijke refereinen en balladen, schreef hij ook enkele spelen van sinne, waarvan er twee bewaard zijn gebleven. Hij verstond de kunst algemene problemen te individualiseren, maar kon niet weerstaan aan de neiging zijn geleerdheid tentoon te spreiden.

DONKER (Janny), "De waarheden van paraplu en naaimachine. De onvermijdelijke terugkeer naar het verhaal", *Toneel Teatraal*, 109(1988), nr. 6, pp. 18-21.

Het zuiver visuele theater is op zijn retour. Zelfs de pioniers (The Wooster Group, Robert Wilson) grijpen terug naar (literaire) teksten, zonder welke blijkbaar geen debat met het publiek kan worden aangegaan. Zowel makers als toeschouwers slaagden er niet meer in wijs te raken uit de veelheid aan verschillend interpreteerbare symbolen: niemand had nog enige greep op het materiaal.

FRERIKS (Kester), "Hölderlins eenzame school. Over het drama 'Der Tod des Empedokles'", *De Revisor*, 14(1987), nr. 2, pp. 27-31.

Van *Der Tod des Empedokles* schreef Hölderlin tussen 1797 en 1800 drie versies. De ambitieuze en hoogmoedige filosoof Empedokles wil in eenzaamheid het mysterie van het leven ontraadselen. Hij pleegt echter zelfmoord op het moment dat hij zich met al het bestaande verzoent. De waarheid openbaart zich slechts in een verhulde vorm, elk inzicht leidt tot de dood, die echter een wedergeboorte inluit.

GRAS (Henk), "Marlowe's erotische stukken I: Moord, atheïsme en sodomie", *Tijdschrift voor Theaterwetenschap*, 6(1987-88), nr. 23, pp. 27-68.

Kort nadat hij in 1593 tijdens een ruzie in een kroeg vermoord werd, ontstond een merkwaardige mythe rond de figuur van Christopher Marlowe. Zijn reputatie van atheïst en homoseksueel berust niet op zijn teksten, waarin op geen enkele plaats allusies in die aard voorkomen, maar op oncontroleerbare verdachtmakingen van o.a. Thomas Kyd en Richard Baines, die hiermee mogelijk sinistere politieke bedoelingen nastreefden.

HEYSE (Micheline), "Op het vasteland van Europa", *Mens en Melodie*, 43(1988), nr. 1, pp. 20-24.

Enkele merkwaardige produkties uit het seizoen 1987-88 zijn de collage *Wo sind die Tränen von Gesternabend?*, met Duitse muziek uit de jaren dertig, *Cavalleria Rusticana* en *Der Bajazzo* van Mascagni in de Komische Oper van Oost-Berlijn, *Die ägyptische Helena* van Richard Strauss in het Nationaltheater van München en Janáček's *Jenufa* en Verdi's *Othello* in de Munt.

KASANDER (John), "Het lijkt erop dat het nieuwe Forum zich artistiek als tweede Nederlandse opera kan handhaven", *Mens en Melodie*, 43(1988), nr. 2, pp. 113-120.

Opera Forum uit Enschede, in het begin van de jaren tachtig samengevoegd met het Overijssels Philharmonisch Orkest, lijkt onder de leiding van P. Westerhoud uit de proble-

men te raken. Vooral *La Finta Semplice* van de piepjonge en *La Clemenza di Tito* van de rijpe Mozart, beide opgevoerd in het najaar van 1987, stonden op een bevredigend niveau.

KEERSMAEKERS (A.), "Bredero en de Spaanse Nederlanden", *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1987, nr. 2, pp. 198-215.

Bredero's hekelen van immigranten uit de Zuidelijke Nederlanden als berooide opschepers in de *Spaansche Brabander* (1617), is slechts een literaire gemeenplaats, voortkomend uit een minderwaardigheidscomplex van de Hollanders ten opzichte van de talrijke buitenlanders. Het zijn vooral de "botte" Amsterdammers die het moeten ontgelden: zij worden overbluft en in het ootje genomen. Pas enkele decennia later ontwikkelden de Hollanders een gevoel van superioriteit tegenover de ingeweken Brabanders.

KEERSMAEKERS (A.), "Een Antwerps Spel van Alexander de Medicis (1631)", *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1987, nr. 2, pp. 226-240.

Tijdens de zeventiende eeuw werden in de Zuidelijke Nederlanden talrijke toneelstukken opgevoerd, waarvan vaak slechts de titel terug te vinden is. Enkele liederen uit de pastorale *Spel van Alexander de Medicis, ghenaemt het Lust-hof van Florencen*, gebaseerd op een Italiaanse novelle, bleven bewaard. Onderwerp van het stuk is het rechtvaardig optreden van de hertog in een onverkwikkelijke liefdesgeschiedenis.

KLINKENBERG (Rob), "Messer im Kopf", *ToneelTeatraal*, 109(1988), nr. 7, pp. 10-15.

Het vijf uren durende *Lulu* (1894) van Frank Wedekind en de negen uren durende voorstellingenreeks van *Krieg* (1986) van Rainald Götz waren twee van de interessantste producties die te zien waren tijdens het jongste Theatertreffen in Berlijn. De vrouwen in *Lulu* worden gedood door wie ze beminnen. *Krieg* - 63 losse scènes in de meest uiteenlopende stijlen - is één brok woede. In beide op het eerste gezicht erg uiteenlopende stukken wordt een pessimistische levensfilosofie aanschouwelijk gemaakt: het wraakroepende, zinloze onrecht dat niet zou mogen bestaan, zal altijd blijven bestaan.

KORENHOF (Paul), "Nederland in de ban van de Ring", *Mens en Melodie*, 43(1988), nr. 5, pp. 279-283.

Wagners *Ring des Nibelungen* is in 1988 pas voor de vierde maal in een Nederlandse opera te zien. In scherp contrast tot het huidige enthousiasme staan de koele reacties uit het begin van deze eeuw. Marcellus Emants waardeerde de muziek, maar had bezwaren tegen de noch in stilistisch, noch in dramatisch opzicht geslaagde tekst. Ook Couperus betreurde deze zwakheid.

KUYVENHOVEN (Willem), "Beroemdheden trekken de kar. Berlijn culturele hoofdstad van Europa", *ToneelTeatraal*, 109(1988), nr. 7, pp. 4-10.

Berlijn is in 1988 de culturele hoofdstad van Europa; het internationale aanbod van theater is verpletterend. Maar hoe is het met het Westberlijnse theater gesteld? Aan de top van de 14 grote gezelschappen staat de Schaubühne am Lehninerplatz; belangrijk zijn ook

het Schillertheater en de Freie Volksbühne. Het margetheater of Freies Theater telt een veertigtal groepen, die de grootste moeite hebben om financieel te overleven en nauwelijks enig contact hebben met de buitenlandse ontwikkelingen. Enkel het Künstlerhaus Bethanien en het Ballhaus Nannynstrasse onderscheiden zich in positieve zin.

LABEY (Karel), "Een genie in de verstrooiing", *Bzzlletin*, 17(1988), nr. 156, pp. 24-35.

Jean Cocteau en Raymond Radiguet hadden veel invloed op elkaars werk, zonder dat hun eigen persoonlijkheid daardoor in het gedrang kwam. Cocteau bracht Radiguet de zin voor discipline bij, Radiguet leerde Cocteau meer aandacht te hebben voor de structuur. Samen schreven ze een toneelstuk en een opéra-comique. De dood van de jonge Radiguet was voor Cocteau een tragedie.

MAEKELBERGH (Robin), "Elias Canettis Dramen: Eine Landschaft des Grotesken", *Germanistische Mitteilungen*, 1988, Heft 27, pp. 31-45.

De personages in *Hochzeit en Komödie der Eitelkeit* van E. Canetti sluiten zich door hun taal van elkaar af. Het gemeenschapsleven wordt onmogelijk, ieder leeft slechts voor zichzelf, wil zijn eigen machtshonger bevredigen. Ook in zijn latere drama *Die Befristeten* staat de relatie tussen 'massa en macht' centraal. Als mensen hun exacte levensduur kennen, beïnvloedt dit hun maatschappelijke verhoudingen.

MENDL-SCHRAMA (Heleen), "Oud en Nieuw in Engeland. Ervaringen tijdens de eerste maanden van het operaseizoen 1987/88", *Mens en Melodie*, 43(1988), nr. 1, pp. 12-19.

Liefde en romantiek tegen een achtergrond van revolutie, is het thema van *Le Nozze di Figaro* van Mozart en *The Electrification of the Soviet Union* van Nigel Osborne. *Le Nozze di Figaro* is gesitueerd aan de vooravond van de Franse revolutie en schildert de strijd tussen de adel en het gewone volk, dat de macht wil overnemen. Een verzoening lijkt echter niet uitgesloten. *The Electrification of the Soviet Union*, gebaseerd op autobiografisch materiaal van Boris Pasternak, toont een van de keerzijden van de Russische revolutie: het individu raakt ontworteld, de familiebanden gaan verloren.

NOSKE (Frits), "Nederlandse muziek in 1688", *Mens en Melodie*, 43(1988), nr. 7-8, pp. 467-472.

Behalve Latijnse geestelijke muziek werd in de Nederlanden in het laatste kwart van de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw eveneens toneelmuziek in de stijl van Lully gecomponeerd. Servaas de Konink, Anders, Carl Hacquaert en David Petersen verwierven op dit vlak enige bekendheid. Johan Schenck schreef gecompliceerde dansmuziek.

OPSOMER (Geert), "'De beste vertaler is Claus en dan komt Shakespeare". Vertaalattitudes en toneelmatigheid in de *Lear*- en *Hamlet*-vertalingen van Claus, Decorte en Courteaux", in: Raymond van den Broeck (red.), *Literatuur van elders*. Over het vertalen en de studie van vertaalde literatuur in het Nederlands, Leuven / Amersfoort, Acco, 1988, 156 p. (ISBN 90-334-1716-2)

De retrospectieve vertaler (W. Courteaux) heeft veel respect voor de brontekst, een

unieke literaire tekst, die hij zo getrouw mogelijk in een andere taal wil overzetten. Prospectieve vertalers bekommeren zich in de eerste plaats om de doelgroep; het literaire wordt minder belangrijk, zij laten zich leiden door hun opvattingen over het heersende theatersysteem. Zo vertaalt H. Claus conventionaliserend: hij richt zich naar wat in de actuele theatercultuur algemeen aanvaardbaar is. Een innovierend vertaler als J. Decorte gaat in tegen de conventies van zijn tijd.

SCHOUTEN (Rob), "Lord Byron of de muzikale weerklank van een charismatisch dichter", *Mens en Melodie*, 43(1988), nr. 3, pp. 178-180.

Het werk van Byron, enorm populair in o.a. Frankrijk en Duitsland, was een belangrijk literaire inspiratiebron voor de negentiende-eeuwse componisten. De talrijke opera's naar gedichten van Byron (b.v. *The Corsair* van Verdi en Schumann) zijn echter van het repertoire verdwenen. Enkel Schumanns ouverture tot *Manfred* staat op een behoorlijk peil.

SOONS (Lilian), "De zichtbaar gemaakte manipulatie. De wereld van Studio Peer", *ToneelTeatraal*, 109(1988), nr. 6, pp. 37-40.

Fred Delfgauw, in 1983 de oprichter van Studio Peer, maakt met behulp van poppen solothater gebaseerd op de klassieken uit het wereldrepertoire: het bekroonde *Weg van Waan* (1985) is bijvoorbeeld geïnspireerd op Shakespeares *De Storm*. Met zijn poppen visualiseert hij de gedachten van één personage, in dit geval Prospero. Steeds laat hij duidelijk uitschijnen dat hij de manipulator is en dat zowel het jonge als het volwassen publiek zich laten meeslepen door iets wat niet meer is dan een illusie.

SOONS (Lilian), "Onder korven gevangen", *ToneelTeatraal*, 109(1988), nr. 7, pp. 41-45.

Het derde Internationale Jeugdtheaterfestival Schauspiele '88 in München toont het grote onderscheid aan tussen het Westeuropese kindertheater en dat in de rest van de wereld. Bij ons mag een voorstelling verdrietig eindigen, hoeft niet alles te worden verklaard en wordt met verschillende kunstvormen geëxperimenteerd. Ondanks de erg uiteenlopende politieke en sociale uitgangspunten wil het jeugdtheater elders de kinderen iets bijbrengen over de wereld waarin ze leven en hen hoopvolle toekomstperspectieven bieden.

VAN AMERONGEN (Martin), "Gouddorst en machts gier voeren ten verderve!", *Mens en Melodie*, 43(1988), nr. 5, pp. 285-288.

Net zoals alle muziek is *Der Ring des Nibelungen* moeilijk ideologisch te duiden. In de jaren dertig werd deze tetralogie vol oudgermaanse mythologische elementen door de nazisten ingepalmd. Later meende men dat Wagner de geld- en machts honger van de bourgeoisie wilde hekelen en werd voor een socialistische interpretatie geopteerd. Het is echter de magie van de klanken die de blijvende kracht uitmaakt van dit titanenwerk.

VAN BESIEN (Freddy), "Colloquium Functie en impact van de theaterkritiek. Conclusie", *Jaarboek 1985-1986, XXXV-XXXVI* (Tweede reeks nr. 27-28), *Koninklijke Vereniging Hoofdkamer van Retorica "De Fontaine" te Gent*, Gent, 1987, pp. 257-260.

De theaterkritiek heeft drie grote functies: zij speelt een intermediaire rol in de dialoog tussen theatermakers en publiek, bespreekt en beoordeelt de producties en hun maat-

schappelijke relevantie en heeft tot taak geïnteresseerde, maar kritische toeschouwers te vormen. De impact is moeilijk vast te stellen: het effect op de zaalbezetting is onvoorspelbaar, doch organisatoren en subsidieverleners gaan soms wel af op de kritieken.

VAN DER JAGT (Marijn), "Disciplines rond de tafel", *Toneel Teatraal*, 109(1988), nr. 6, pp. 12-17.

De scheiding tussen de disciplines is in zekere zin kunstmatig. Het zoeken naar een nieuwe theatertaal maakt een interdisciplinaire aanpak wenselijk. Zowel critici als publiek blijven echter de produkties plaatsen binnen de traditie van een discipline. Radicale veranderingen, pogingen om bepaalde tekens in een nieuw kader te plaatsen, worden vaak afgevoerd. Het experimentele theater slaagt er niet in school te maken: alles moet steeds opnieuw worden uitgevonden.

VAN DER JAGT (Marijn), "Something about the Meaning of Life and Death", *Toneel Teatraal*, 109(1988), nr. 7, pp. 24-26.

Bij een performance van het Amerikaanse kunstenaarscollectief Survival Research Laboratories proberen allerlei robots en mechanische monsters, bediend door acteurs die zich tussen machines, rook, vuur en projectielen bewegen, elkaar te vernietigen. De strijd tussen daders en slachtoffers is vooraf beslecht. Het publiek wordt geconfronteerd met alle vormen van lijden, met een onophoudende reeks martelingen.

VAN EEKEREN (Michael), "John Adams' opera Nixon in China", *Mens en Melodie*, 43(1988), nr. 6, pp. 355-361.

De opera *Nixon in China*, in oktober 1987 gecreëerd door de Houston Grand Opera, plaatst op een erg geslaagde wijze een recent politiek gebeuren in een artistieke context. John Adams componeerde de muziek, Alice Goodman dichtte het libretto en Peter Sellars regisseerde. Van president Nixon en de Chinese premier Chou En-Lai wordt een waarheidsgetrouw beeld geschetst. Decor en kostuums zijn realistisch, de toon is relativerend, de humor menselijk.

VAN KERKHOVEN (Marianne), "Vervaging aller grenzen", *Toneel Teatraal*, 109(1988), nr. 6, pp. 5-11.

Het lineariteitsprincipe in de kunstgeschiedenis gaat verloren. Traditie en vernieuwing bestaan naast elkaar, er is geen historisch referentiekader meer. Daarenboven worden de grenzen tussen de disciplines meer en meer overschreden. De veelheid aan tekens kan niet langer in een theoretisch systeem worden gevat. Het 'amateurisme' neemt toe: wie zich aan een nieuwe discipline waagt, treedt deze met grote openheid tegemoet. Het uitgangspunt is geen concrete tekst meer, het gebruikte materiaal en de organisatievorm winnen aan belang.

VAN SCHAİK (Eva), "Hans Van Manen", *Ons Erfdeel*, 31(1988), nr. 3, pp. 367-374.

Hans Van Manen (1932) bande reeds op het einde van de jaren vijftig verhaal en psychologie uit zijn choreografieën. Alles staat in het teken van de dans, die voor zichzelf moet spreken. Hij wil de relatievorming in de dans uitdrukken: veel aandacht gaat uit naar de verhouding tussen solodanser en groep en tussen de dansers onderling. Van Manen was lange tijd werkzaam bij het Nederlands Danstheater en het Nationaal Ballet en maakte ook talrij-

ke experimentele gastchoreografieën.

VAN STAPELE (Peter), "Rijmen en ruitegebruik in de sotternieën", *Tijdschrift voor Theaterwetenschap*, 6(1987-88), nr. 23, pp. 69-89.

Bij de encenering van de sotternieën, die zijn overgeleverd in het Hulthemse handschrift, werd gebruik gemaakt van een niet voor het publiek zichtbare ruimte. Ze diende o.a. voor het suggereren van handelingen die het gebeuren op het toneel voortzetten of voorafgaan. Breuken in het rijmschema leren eveneens een en ander over de opvoeringspraktijk.

VERMEULEN (Ernst), "Alexander von Zemlinsky", *Mens en Melodie*, 43(1988), nr. 4, pp. 226-233.

De opera's van A. von Zemlinsky (1872-1942), in zijn tijd tevens een befaamd dirigent en leraar, werden pas in de jaren tachtig herontdekt. Von Zemlinsky was een eclecticus, die veel belangstelling had voor het detail; vooral de vocale partijen zijn zeer sterk.

WATERSCHOOT (Werner), "De Oudenaardse rederijkers te Gent in 1539", *Jaarboek 1985-1986, XXXV-XXVI* (Tweede reeks nr. 27-28), *Koninklijke Soevereine Hoofdkamer van Rhetorica "De Fonteyne" te Gent*, Gent, 1987, pp. 17-32.

De refereren, het lied, het spel van zinne en het esbattement waarmee de Oudenaardse rederijkers deelnamen aan het befaamde feest in 1539 in Gent, zijn waarschijnlijk alle van de hand van Matthijs de Castelein, factor van Pax Vobis en De Kersauwe. Aan de opvoering van het spel van zinne als antwoord op de vraag 'welc den mensche stervende meesten troost es', namen wel vijftig personen deel. De argumentatie was zuiver katholiek, de werking van de Heilige Geest werd sterk benadrukt.

ZIELHORST (Anthony), "Middeleeuws muziektheater in Utrechtse Janskerk", *Mens en Melodie*, 43(1988), nr. 6, pp. 383-386.

Le Jeu d'Adam, een twaalfde-eeuws religieus theaterstuk dat de zondeval, de strijd tussen Kaïn en Abel en de profetieën over de verlossing uitbeeldt, is - op enkele Latijnse referengezangen na - volledig in het Frans geschreven. Het taalgebruik was vernieuwend, de dialogen gaven blijk van psychologisch inzicht. Voor de Utrechtse recreatie werd een Nederlandse vertaling gemaakt; ook de muziek was het voorwerp van bijzondere zorg.

II. DRAMATEKSTEN

a. in boekvorm

BERNHARD (Thomas), *Minetti: een portret van de kunstenaar als oude man*, oorspronkelijke titel *Minetti: ein Portrait des Küstlers als alter Mann*, vertaald door Jacques Peeters en Christophe van de Loo, Amsterdam, Perdu, 1988, 67 p. (ISBN 90-5188-017-0)

BROGT (Janine), *Edward II*, naar het gelijknamige stuk van Christopher Marlowe, Amsterdam, Toneelgroep Amsterdam, 1987, 45 p.

BÜCHNER (Georg), *Verzameld werk (Dantons dood, Leonce en Lena, Woyzeck, De Hessische landbode, Lenz)*, Amsterdam, International Theatre Bookshop, 1987, 165 p. (ISBN 90-6403-184-3)

IBSEN (Henrik), *Toneel (Een poppenhuis, Rosmersholm, De vrouw van de zee, Hedda Gabler, Bouwmeester Solness)*, vertaald door Karst Woudstra, International Theatre Bookshop, 1987, 348 p. (ISBN 90-6403-181-9)

KOLTES (Bernard-Marie), *Terug in de woestijn*, oorspronkelijke titel *Le retour au désert*, vertaald door Thérèse Cornips, Amsterdam, International Theatre Bookshop, 1988, 93 p. (ISBN 90-6403-187-8)

MAMET (David), *Variaties omtrent eend*, oorspronkelijke titel *Duck Variations*, vertaald door Daan Hugaert, Antwerpen, Dedalus, 1988, 40 p. (ISBN 90-70924-60-9)

Nu ben ik alleen, 90 monologen uit de toneelliteratuur, aangevuld met materiaal over de schrijvers en de stukken, samengesteld door Hanna Oberman en Rob Klinkenberg, Amsterdam, International Theatre Bookshop, 1987, 227 p. (ISBN 90-6403-176-2)

THIJS (Ger), *In Afrika*, Eindhoven, Globe, 1987, 61 p. (ISBN 90-718246-05-5)

THOMAS (Willy), *Duiven en schoenen*, Antwerpen, Dedalus, 1988, 64 p. (ISBN 90-70924-55-8)